

Г.А. Райханова, М.Р. Газизова, А.Ж. Жарасбаева

*Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті, Қазақстан
(E-mail: gulnurrainhanova@mail.ru)*

Қазіргі экономикада құрылыс материалдары нарығының атқарылымдық бағыттары мен ерекшеліктері

Мақалада құрылыс материалдар нарығының өнімдері келтірілген. Авторлар құрылыс материалдарының сапалығын мақсатты дайындауда оларды екі топқа бөліп қарастырған. Құрылыс материалдары нарығындағы іс-қимылдың жіктеу белгілерінің ерекшелігі ұсынылған. Құрылыс материалдары нарығындағы сату жүйесін құру ерекшеліктері талқыланған. Құрылыс материалдарының түржиынын құру – ол сұранысқа сәйкес және оны толығымен қанағаттандыру мақсатында олардың түрлерін, әртүрлілігін, топтарын таңдау процесі және құрылыс материалдары түржиынын құру түржиындық саясат шеңберінде жүргізілді. Құрылыс материалдарын өндіретін және өткізетін кәсіпорындардың түржиын саясатының негізгі бағыттары қарастырылған. Құрылыс материалдары, құрылыс өнімдері, жұмыстар мен қызметтердің сапасын арттыру құралы болып стандарттау, метрология, сертификаттау есептеледі. Соған байланысты әлемнің көптеген елдерінде осы құралдарды қолдануда тиісті заңдармен тәртіпке келтіріледі. Қазіргі уақытта құрылыс материалдары нарығындағы іс-қимыл тәжірибесінде сапаны басқару әдісінің үш негізгі модельдері қолданылуында әдістер мен көзқарастар негізделген. Құрылымдық материалдардың ерекшеліктері мынада: олар жөндеуде қолданылмайды, тек қана күрделі құрылыста пайданылады. Сонымен қатар Қазақстанның «Үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» атты Елбасының Жолдауындағы урбанизация үдерісі құрылыс секторын дамыту қажеттігін алға тартып отыр. Ол отандық экономиканың толыққанды драйверіне айналуға тиіс деген мәліметтер келтірілген.

Кілт сөздер: құрылыс нарығы, материалдар, стандарттар, құрылыс материалдары нарығының түрлері, құрылыс материалдарының саудасы.

Қазіргі уақытта Қазақстанда құрылыс сапасын арттыру мәселесі айтарлықтай өзекті болып табылады. 2017 жылдың 31 қаңтарында жарық көрген Қазақстанның «Үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» атты Елбасының Жолдауындағы урбанизация үдерісі құрылыс секторын дамыту қажеттігін алға тартып отыр. Ол отандық экономиканың толыққанды драйверіне айналуға тиіс. Жол, тұрғын үй және басқа да инфрақұрылым құрылысына инвестиция сала отырып, біз қалаларымыздың ұзақ жылдарға дейін сыртқы және технологиялық келбетін айқындайтынымызды ұмытпағанымыз жөн. Сондықтан құрылысқа да, құрылыс материалдарын өндіру саласына да жаңа технологияларды енгізу керек. Ол үшін бізде қазір жақсы мүмкіндіктер бар [1]. Осы мүмкіндіктерді пайдалануда құрылыс жұмыстарын сапалы жүргізуді сапалы құрылыс мәселесінде, екі негізгі фактор рөл атқарады. Біріншісі — елдің құрылыс алаңдарындағы мамандардың кәсібилігі. Бүгінде Қазақстанда жұмысшы мамандықтар мамандары (дәнекерлеушілер, бетоншылар, жөндеушілер, арматурашылар, тас қалаушылар) мен төменгі және орта буын басшыларының (бригадирлер, прораб, ауысым және учаске басшылары) өткір жетіспеушілігі байқалады.

Құрылыс материалдарының нарығы ерекшелігі сонда, ол құрылыс өнімдері нарығына тікелей жатпайды. Құрылыс өнімдерінің нарығы деп қозғалмайтын мүлік нарығы (дайын ғимараттар мен құрылыстар) және құрылыс мердігерлігі (нағыз құрылыстық іс-қимыл).

Құрылыс материалдарының нарығы көтерме сатылатын, сондай-ақ тұтынушы нарығында сатылатын, ерекше бұйымдар нарығына жатады. Құрылыс материалдары — ол құрылыста және үймереттер мен ғимараттарды жөндеуде қолданылатын бұйымдар және табиғи мен жасанды материалдар. Үймереттер мен ғимараттарды пайдалану жағдайында және мақсатындағы айырмашылықты құрылыс материалдарына және олардың кең номенклатурасына қойылатын әртүрлі талаптармен анықтайды.

Құрылыс материалдарын мақсаттық тағайындауда оларды екі топқа бөлуге болады [2].

Бірінші топты үймереттер мен ғимараттардың қаңқасы және негізгі көтеретін құрылымдарын әзірлеу үшін қолданылатын, әмбебап түрлі материалдар құрайды:

- табиғи тас материалдары;
- жасанды тас материалдары;
- күйдірісіз тұтқыр заттардың негізінде алынатын материалдар (бетондар, құрылыс ерітінділері);

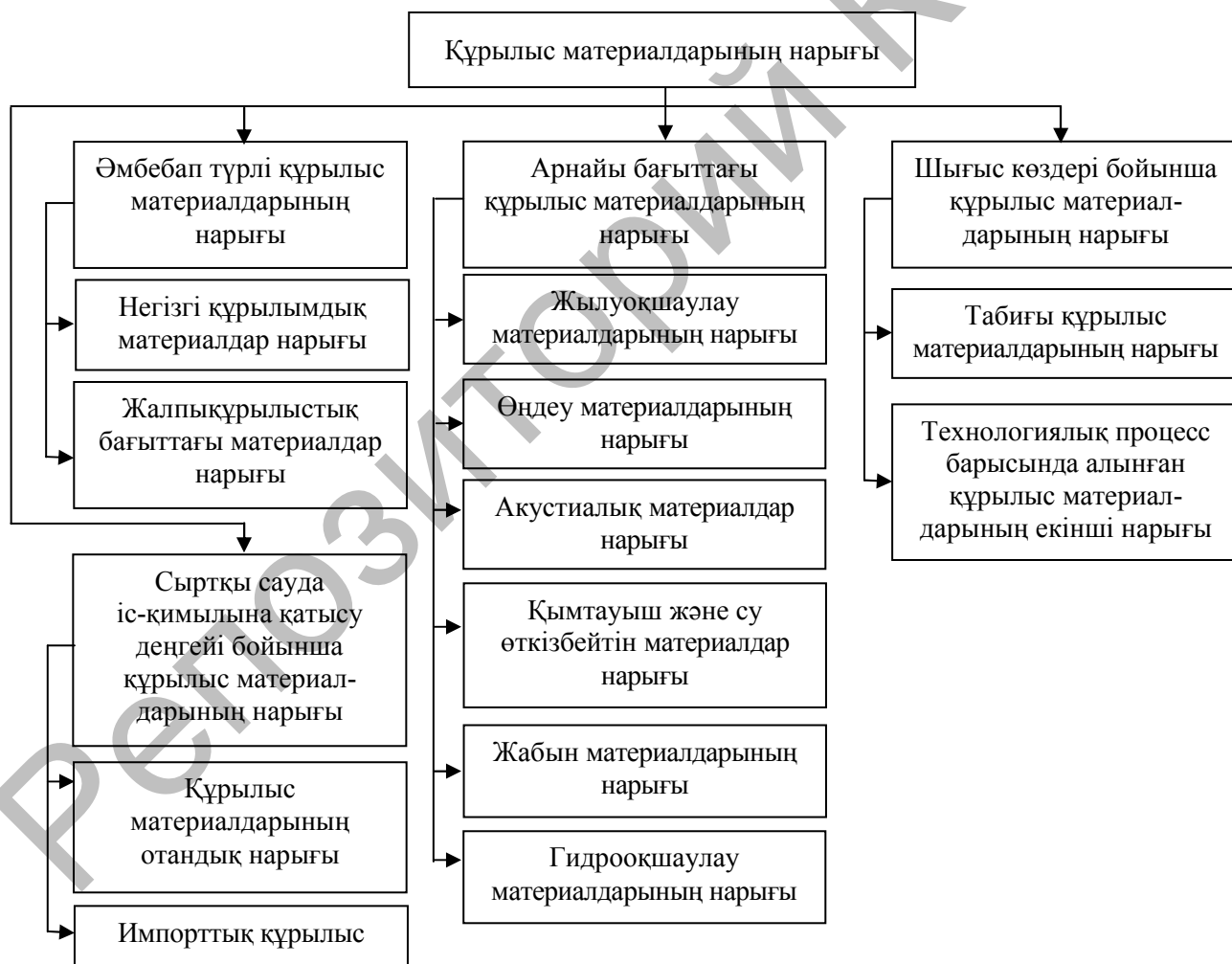
- минералдық шикізатты термиялық өндеумен алынатын материалдар;
- құрылымдық пластмассалар;
- орман материалдары.

Екінші топ құрылымдарды ортаның зиянды әсерінен қорғау үшін, сондай-ақ ғимараттардың пайдалану қасиеттерін арттыру және жайлы жағдай жасау үшін қажетті, арнайы бағытталған құрылыс материалдарын құрайды: жылуоқшаулау материалдары; акустикалық материалдар; гидрооқшаулау материалдары; жабын және қымтағыш материалдары; өндеу материалдары; жегіге қарсы және басқадай материалдар.

Технологиялық белгілері бойынша құрылыс материалдарын олардың шикізат түрі, неден істелгені, дайындау әдісі, материалдың қасиеті және қолдану саласы есебінен жіктеледі.

Дайындау әдісі бойынша келесі түрлерді айырады:

- табиғи материалдар (сүрек, табиғи тас);
- механикалық өндеуге жататын материалдар;
- күйдірумен алынатын материалдар (қыш, минералды тұтқыр заттар);
- балқытумен алынатын заттар (шыны, металдар);
- органикалық шикізатты қайта өндеу жолымен алынған материалдар (синтетикалық полимерлер, ерітінділер, битум, қарамай);
- органикалық тұтқыр заттар (құрылыс пластмассалары, органикалық жабын және гидрооқшаулау материалдары).

*Ескерту. Авторлармен жасалынған.

1-сурет. Құрылыс материалдары нарығындағы іс-қимылдың жіктеу белгілері

Елдер арасындағы сыртқы сауда іс-қимылын дамыту мен тереңдету шеңберінде, Дүниежүзілік сауда ұйымының іс-қимыл шекарасын кеңейтуде еліміздің ұлттық нарықтарына шетел өндірісінің құрылыс материалдарының біршама мөлшері түседі, мұнда құрылыс материалдары нарығы екі элементке бөлінуі мүмкін:

- отандық өндірістің құрылыс материалдары нарығы;
- импорттық өндірістің құрылыс материалдары нарығы.

Құрылыс материалдарын жіктеу мен бөлу арқасында осы өнім нарығын 1-суретте сәйкестікте құрылымдауға мүмкіншілік ұсынылады*.

Әмбебап түрлі құрылыс материалдары (құрылымдық және жалпы құрылыстық бағыттағы) көтеруші құрылымдары бар үймереттер мен ғимараттарды салғанда базалық материал болып саналады. Құрылымдық құрылыс материалдарына, жүктемені қабылдаушы және жеткізуші материалдар жатады, олар күрделі құрылыста іргелер, қабырғалар мен ғимараттардың аражабыны үшін қолданылады. Құрылымдық материалдар нарығында, осы тауарлар тобы мына сияқты ұсынылады: темірбетон бұйымдары (ТББ); кірпіш; шағын қабырғалық блоктар; «сэндвич»-панельдер.

Жалпы құрылыс бағытындағы құрылыс материалдарына, көтеруші құрылымдарды салғанда әртүрлі базалық және қосалқы функцияларды орындайтын материалдар жатады. Нарықта осындай тауарлар бағыттары мен топтары мына сияқты ұсынылады:

- цемент негізінде дайындалатын материалдар (бетондар, темірбетондық бұйымдар, ерітінді қоспалар);
- ағаш кесу материалдары;
- қара металл илемі;
- құбырлар;
- металбұйымдар;
- шыны.

Арнайы бағыттағы құрылыс материалдары (жылуоқшаулаушы, өңдеуші, акустикалық, қымтағыш, жабындық және гидрооқшаулаушы) ортаның зиянды әсерінен құрылымдарды қорғау үшін, сондай-ақ ғимараттардың пайдалану, құрылымдардың жылулық оқшаулауын, басқадай техникалық қолданулар қасиеттерін арттыру үшін қолданылады. Жылу оқшаулау материалдары нарығында осындай тауарлар тобы мына сияқты ұсынылады:

- минералдық мақта және одан жасалынған бұйымдар;
- шыны мақта және оның негізінде жасалынған бұйымдар;
- газбен толтырылған пластмассалар – көбік қабаттар;
- қампиған минералды және тығындық жылуоқшаулаушы материалдар.

Өңдеу материалдары құрылыс құрылымдарының сәндік сапасын арттыру үшін, сондай-ақ оларды сыртқы әсерден қорғау үшін қолданылады. Өңдеу материалдарын сәулеттік-құрылыстық жіктеу бойынша, олардың 350 атауы саналады, осылайша бөлінеді [3]:

- сыртқы өңдеу;
- ішкі өңдеу;
- едендер жабындары;
- арнайы мақсаттарға.

Өңдеу материалдары нарығында мына сияқты тауарлар тобы ұсынылады:

- лак-бояу материалдары;
- тұсқағаздар;
- қабырғалар мен едендер үшін қыш таяқшалары;
- қаптауыш панельдер;
- паркет;
- линолеум;
- жасанды тас;
- агломератталған жабындар;
- мозаика;
- мата, тығындардан жасалынған жабындар;
- декор элементтері;
- өздігінен жапсырылатын қабыршақтар.

Акустикалық материалдар үй-жайларда дыбысты сіңіру және дыбысты оқшаулау үшін қолданылады. Дыбысты сіңіргіш (жұтқыш) материалдар өндірістік үй-жайларда және қоғамдық

ғимараттарда дыбыс қысымы деңгейін төмендету үшін арналған. Нарықта келесідей тауар топтарымен ұсынылады:

- минерал-мақталы акустикалық таяқшалар;
- гипстік акустикалық материалдар;
- гидрофобизирланған материалдар;
- перлиттік дыбыс сіңіргіш плиталар.

Дыбыс оқшаулауыш материалдар негізінен көпқабатты ара жабындар және арақабырғалар құрылымдарын соққы шуынан және ішінара ауа шуын сіңіру үшін қолданылады. Нарықта осындай тауарлар топтары мына сияқты ұсынылады:

- синтетикалық құрамдаста байлаушы минералды-мақталы материалдар;
- сүректік-талшықты таяқшалар;
- кварцтік құм;
- керамзит;
- қож.

Қымтағыш материалдар жиналмалы құрылымдардың элементтері арасындағы жіктердің үрленбеуін және су өткізбеуін қамтамасыз ету мен тығыздау үшін арналған (сыртқы қабырғалардың панельдері мен блоктары). Нарықта келесідей тауарлар топтарымен ұсынылған:

- қымтағыш қоюжақпалар (қатаймайтын және қатаятын);
- икемді тығыздағыш төсемдер.

Су өткізбейтін материалдар (жабындық, сондай-ақ гидрооқшаулау материалдары) ғимаратты жалпы ылғал әсерінен және оқшаулау құрылымын қорғайтын су өтпейтін жабындар жасау үшін қолданылады. Жабындық материалдар үнемі ылғалдану мен құрғау, тікелей күн сәулесінің әсеріне, қызу, тоңазу, қар мен жел жүктемелеріне шалынады. Жабындық материалдары нарығында келесідей тауарлар топтары ұсынылған:

- беттік (табақтық) тас, зығыр-цементтік бұйымдар;
- жұмсақ (рулондық) жабындық материалдары;
- даналық материалдар мен қоюжақпалы төбе жабындары;
- төбелік жабынқыш.

Гидрооқшаулауыш материалдар, төбелікке қарағанда, үнемі ылғалдық әсер жағдайында немесе агрессивті су ерітінділерінде жұмыс істейді. Олардың жұмыс температуралық жағдайы аса тұрақты, күн сәулесі жоқ, бірақ шіру процестерінің дамуы мүмкін. Нарықта гидрооқшаулау материалдары осындай тауарлар топтарымен ұсынылады:

- сұйық гидрооқшаулау материалдары;
- серіппелі-ікемді гидрооқшаулауыш материалдар.

Аталған нарықтарға іс жүзінде бірыңғай түрлер мен өткізу арналары тән. Ерекшелік ретінде құрылымдық материалдардың нарығы есептеледі. Құрылымдық материалдардың ерекшеліктері мынада, олар жөндеуде қолданылмайды, тек қана күрделі құрылыста пайданылады. Тиісінше осы құрылыс материалдары үшін бөлшектік сауда арналарында қажеттігі түсінікті. Осы құрылыс материалдары 2-суретке сәйкестікте сауда және құрылыстық компанияларының кәсіби көтерме сауда делдалдығымен жүзеге асырылады. Сату деңгейіне бірінші дәрежеде сауда және құрылыстық компаниялар өкілдері өткізу жөніндегі менеджерлердің тиімді жұмысы ықпал етеді. Мамандарда отандық өндірушілермен жеткізілетін құрылымыдық материалдар сипаттамалар жөнінде анық түсінік қалыптасқан. Негізінен құрылымдық материалдарды өткізу арнайыланған көрмелерге қатысу, сондай-ақ салалық шығарылымдар және интернетресурстар мен жарнамалық хабарландырулар шығарумен шектеледі.

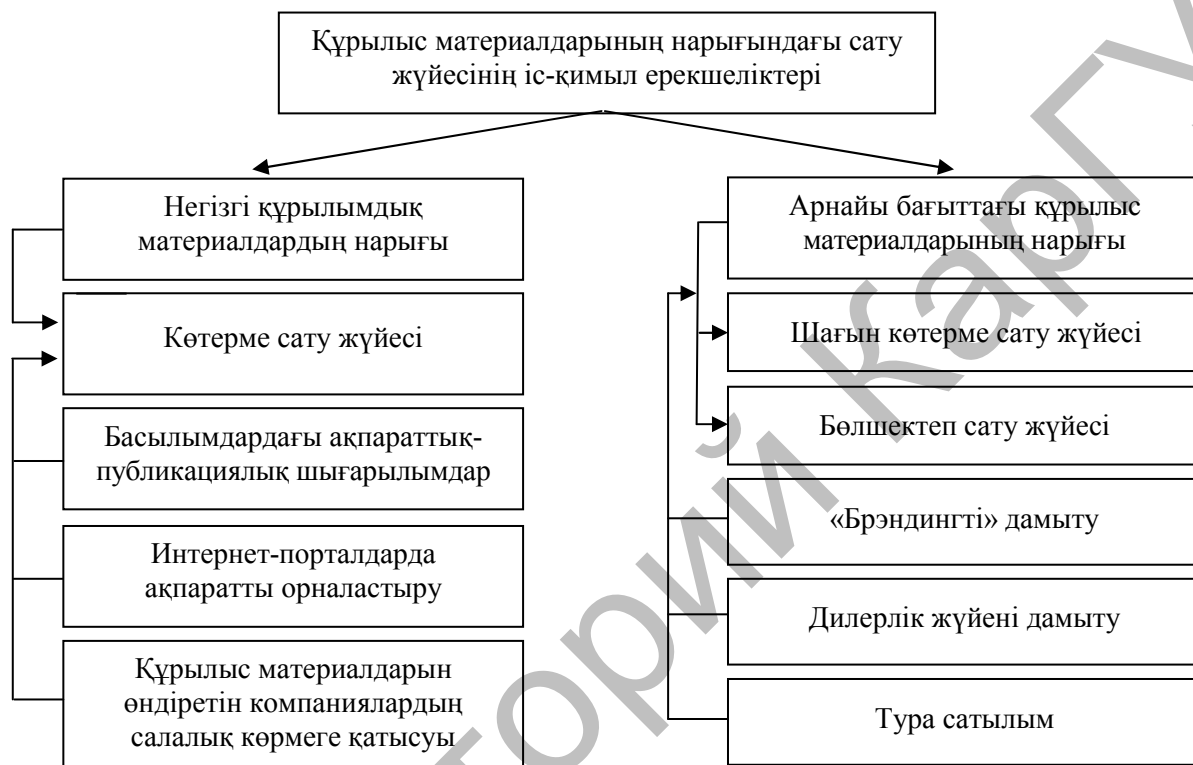
Іс жүзінде құрылыс материалдарының қалған барлық түрлері мен тауарлар топтары жөндеу немесе қаладан тыс құрылыстарға бөлшектеніп және шағын көтермемен тұтынушы құрылыс нарықтарында немесе арнайыланған дүкендерде сатылуы мүмкін. Осы аспектіде өткізу жөніндегі шаралар, құрылымдық материалдар жағдайына қарағанда, аса кең [4].

Қолданылатын маркетингтік бағдарламалар көзқарасынан аса белсенді нарық болып, нарық қатысушылары арасында аса күрделі бәсекелестік жағдайдағы, өндеу материалдары нарығы саналады. 2-суретке сәйкестікте осы нарық үшін маңызды рольді «брендинг» ойнайды, сондай-ақ ол қалған нарықтар үшін де тән. Жоғары аталған коммуникациялық арналардан басқа, сыртқы жарнама және теледидар бойынша жеке жағдайларда жарнама қолданылады.

Құрылыс материалдарын өндірушілерде өнімді өткізудің екі түрін атауға болады:

- тұтынушыларға тікелей жеткізу;
- дилерлермен жұмыс.

Нарықтың бірқатар секторларында (мысалы, асфальтбетонды, бетонды өндіру) тұтынушымен тікелей байланыс өнімнің технологиялық ерекшеліктерімен шартталады. Басқадай секторларда олар (қабырға тастарын, шыны пакеттерді өндіру) жеткілікті шектелген клиенттер ортасымен анықталады. Бірақ нарық секторларының көпшілігінде (лак-бояу материалдары, жылуоқшаулау материалдары, құрғақ қоспалар, қышты таяқшалар сияқты) өзара толықтыратын өткізу арналарында істейді.

*Ескерту. Авторлармен жасалынған.

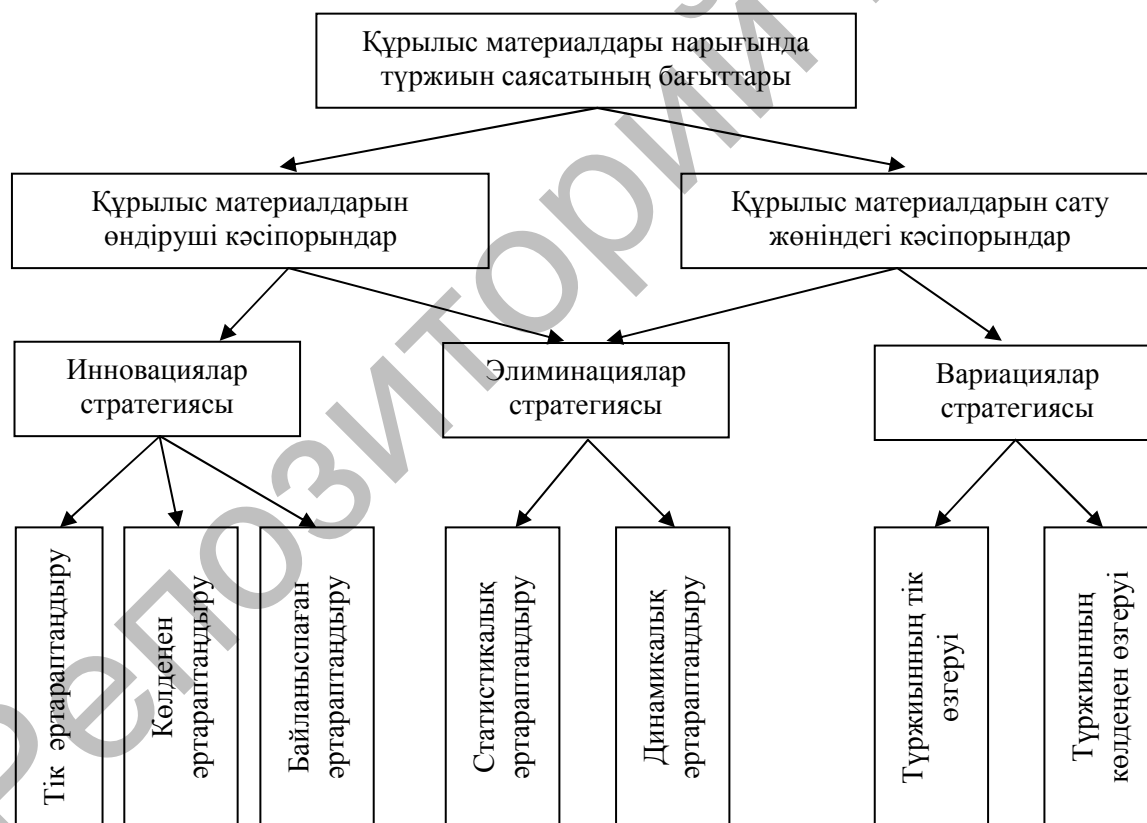
2-сурет. Құрылыс материалдары нарығындағы сату жүйесін құру ерекшеліктері

Делдалдардың артықшылығы сонда, құрылыстық ұйым әр құрылыстық материалдар түрін сатып алып, оларды бір жерге жеткізуді ұйымдастырады. Одан басқа өндірушілер жайда өнімді жиі тұтынатын дилерлер санымен жұмыс істеуді қалайды. Дилерлік жүйе құрылыс материалдарын өткізу жүйесінде өзекті буын болып саналады, себебі олар тікелей өндіруші мен тұтынушы арасында байланысты қамтамасыз етіп, сұраныс тенденциясы туралы соңғы ақпараттарды жеткізеді. Атап өту керек, дилерлік жүйе құрылыс материалдарын өндірушілер үшін өзіндік экономикалық буфер болып саналады, олар тұтынушы сұранысының маусымдық және конъюнктуралық ауытқуын жұмсартады.

Нарық түрінен тәуелсіз құрылыс материалдарын жоспарлау бәсекелестің арту жағдайында жүзеге асырылады, осыған байланысты дайындаушы-кәсіпорындарымен түржиындық және номенклатуралық саясат енгізіліп қолданылады, ол құрылыс материалдары нарықтарын дамыту мен іс-қимылындағы басымдықтардың бірі болып саналады. Тауардың түржиыны деп анықталған белгілер бойынша сәйкес келетін немесе олардың әртүрлілігі мен сұрыптарымен біріккен түрлер жиыны аталады. Саудалық түржиын өздігінен көтерме және бөлшек сауда желісінде оларды сатуға жататын тауар номенклатурасымен ұсынылады. Құрылыс материалдарының түржиынын құру — ол сұранысқа сәйкес және оны толығымен қанағаттандыру мақсатында олардың түрлерін, әртүрлілігін, топтарын таңдау процесі. Құрылыс материалдары түржиынын құру түржиындық саясат шеңберінде жүргізіледі. Түржиын саясаты деп тауардың осындай сипаттамасын жасаумен бәсекелестік артықшылығын құру бойынша стратегиялар мен шаралар жиынын жүргізу мен жоспарлауға

байланысты маркетингтік іс-қимылды түсінеміз, ол оны тұтынушы үшін үнемі құнды етіп, сонымен бірге сол және басқадай қажеттікті қанағаттандырып, фирмаға тиісті пайда әкеледі.

Құрылыс материалдары өндірісі саласындағы тұржиындық саясат мәселесі, кәсіпорын ұсынатын тауарлар жиынының әрбір сәті, сапалық сипаттамасы мен сандық көлемі бойынша тұтынушылардың қажеттігіне ұтымды сәйкес келуімен қорытындылады. Тұржиын саясатының басты мақсаты болып өндірілетін құрылыс материалдары жиынының оңтайлы қатынасын анықтау саналады. Тұржиынды жоспарлау мен мақсатты бағытталған тұржиын саясатын жүзеге асыра отырып, кәсіпорын сату көлемі мен пайданы біршама арттыруы мүмкін. Маркетинг саласындағы итальяндық ғалым А.Фолис келесідей үрдістер байқалғанда, өнім тұржиынының қатынасы оңтайлы деп санайды: өсу кезеңінде өнімнің 15-25 % болады; жетілу кезеңінде өнімнің 50-60 %; төмендеу кезеңінде өнімнің — 30 %; енгізу кезеңінде фирманың барлық тауарларының 5-10 %. Құрылыс материалдарын өндіретін кәсіпорынның тұржиын саясатына біршама дәрежеде бәсекелестік факторы ықпал етеді. Мұнда кәсіпорын өнімнің бәсекелестікке артуы үшін және сатудағы сәйкестік дәрежесін ұстау үшін ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстарды жүзеге асыруға, ал коммерциялық кәсіпорындар өнімнің негізгі жеткізушілерін оңтайлы таңдау мен баға құрудың тиімді механизмдерін жасауға әкеледі. Құрылыс материалдарын өндіретін және өткізетін кәсіпорындардың тұржиын саясатының негізгі бағыттары 3-сурет те келтірілген*. Әлеуетті тұтынушылар үшін құрылыс материалдары нарығындағы тұржиын саясатын жүзеге асыру нәтижелері болып мыналар саналады: құрылыс материалдарының қосымша мүмкіншіліктерінің пайда болуы; құрылыс материалдарын пайдалану тиімділігін арттыру; құрылыс материалдары жайлылығын жетілдіру; құрылыс материалдары сенімділігін жетілдіру; құрылыс материалдары дизайні мен стилін өзгерту.

*Ескерту. Авторлармен жасалынған.

3-сурет. Құрылыс материалдары нарығындағы тұржиындық саясаттың негізгі бағыттары

Құрылыс материалдары нарығындағы тұржиындық және номенклатуралық саясатпен қатар, оның іс-қимылында стандарттау және сертификаттау процестерін терендету өзекті бағыт болып саналады.

Әлем елдерінің Дүниежүзілік сауда ұйымына кірулері өнеркәсіптік кәсіпорындардың және ұйымдардың ішкі және сыртқы нарықтарда іс-қимылы үшін жаңа жағдайларды анықтайды. Соңғы жылдары құрылыс материалдары, құрылыс жұмыстары мен қызмет көрсету сапасына талаптарды арттыру үрдістері өсуде. Осының барлығы көпжақты коммерциялық іс-қимылдың маңызды аспекті болып қаралады. Құрылыс материалдары, құрылыс өнімдері, жұмыстар мен қызметтердің сапасын арттыру құралы болып стандарттау, метрология, сертификаттау есептеледі. Әлемнің көптеген елдерінде осы құралдарды қолдану тиісті келесі заңдармен реттеледі:

- «Тұтынушылар құқығын қорғау туралы»;
- «Стандарттау туралы»;
- «Өнімдер мен қызметтерді сертификаттау туралы»;
- «Өлшемдердің тұтастығын қамтамасыз ету туралы».

Осы заңдар өнімдер, жұмыс, қызмет сапасын қамтамасыз ету үшін қажетті құқықтық базасын жасайды.

Құрылыс материалдары нарығы үшін тиісті салалық стандарттар енгізіледі, олар құрылысқа бағытталған өнімдерге қолдануға жасалады. Олардың талаптары мемлекеттік стандарттар, сондай-ақ сала үшін белгіленген қауіпсіздік нормалары мен ережелері талаптарына қарсы болмауға тиісті.

Кәсіпорындар стандарттары (КСТ) құрылыс материалдарын дайындаушы-кәсіпорындармен жасалып, олармен қолданылады. Стандарттаудың нысандары болып кәсіпорынды басқару мен ұйымдастыруды құраушы, осы деңгейде стандарттаудағы басты мақсаты жетілдіру болып саналады.

Құрылыс материалдары нарығында стандарттар келесідей функцияларды орындайды:

- экономикалық;
- әлеуметтік;
- коммуникативтік.

Экономикалық функция мүдделі жақтарға өнім туралы анық хабарламаны қолайлы және анық түрде алуға мүмкіншілік етеді. Шарттасу жағдайында стандартқа сілтеме жеткізушіні стандарт сапасына кепілденген өнімді жеткізуге міндеттейді. Сынақтар әдістерін стандарттау өнім туралы салыстырмалы сипаттама алуға мүмкіншілік етеді, ол өнімнің бәсекелестікке қабілеттігін бағалауда маңызды.

Стандарттаудың әлеуметтік функциясы стандарттау талаптарына стандарттау нысандары сапалық көрсеткіштерін кіргізумен қорытындылады, олар еңбекті қорғау мен санитарлық-гигиеналық нормаларға әсер етеді [5]. Коммуникативтік функция хабарлама алмасу арқылы қоғамда өзара түсіністікке жетуге байланысты. Ол үшін стандартталған терминдер, түсіндірме, нысандар мен іс жүргізудің бірыңғай ережелері керек. Құрылыс материалдары нарығындағы әртүрлі елдердің сауда, экономикалық және ғылыми-техникалық ынтымақтастықты жемісті жүзеге асыру үшін халықаралық стандарттау қажет. Халықаралық стандарттардың болмауы мен құрылыс бағытындағы сол бір өнімге ұлттық стандарттардың айырмашылығы, әлемдік сауданы, құрылыс материалдарының әлемдік нарығын дамытуда кедергі болып есептеледі.

Стандарттау саласында халықаралық ғылыми-техникалық ынтымақтастықтың негізгі мәселесі болып райластық саналады, яғни ұлттық стандарттау жүйесін халықаралық, өңірлік және прогрессивті ұлттық шетел стандарттау жүйелерімен ұлттық стандарттардың деңгейін арттыру мақсатында құрылысқа бағытталған отандық өнімдер сапасы мен әлем нарығында бәсекеге қабілеттілігін арттыруға үйлестіру.

Халықаралық стандарттау саласында стандарттау жөніндегі Халықаралық ұйым жұмыс істейді (ИСО). Қазіргі кезеңде құрылыс материалдары нарығындағы сатудың жемісі мен динамикасына белгілі дәрежеде ИСО 9001:2008 халықаралық стандартына сәйкестікте менеджмент сапасы жүйесі ықпал етуі мүмкін. Қазіргі уақытта құрылыс материалдары нарығындағы іс-қимыл тәжірибесінде сапаны басқару әдісінің үш негізгі модельдері қолданылуы мүмкін, олар келесідей әдістер мен көзқарастармен негізделген:

- сапаны басқару іс-қимылының бағалау әдісі;
- сапаны жалпы басқару қағидаларына негізделген тұжырымдама;
- ИСО 9000:2000 халықаралық сапа стандарттарының талаптарына негізделген көзқарас.

*Ескерту. Авторлармен жасалынған.

4-сурет. Құрылыс материалдары нарығының бағыттары мен болашақтары

ИСО 9000:2000 халықаралық сапа стандарттарына негізделген басқару моделі, мүдделі жақтардың белгіленуін ұйғарады, өнім сапасына олардың талаптарын анықтайды, іс-қимылдың үздіксіз жетілдіру жүйесін жасайды. Осы модель сапа менеджментінің негізін қалаушы қағидаларында, оның ішінде процестік көзқараста негізделеді.

Менеджмент жүйесі шеңберінде ұйымдастырылған процестерді екі топқа бөлуге болады [6]:

- компанияның бар әлеуетін қолдану процестері;
- жасау процестері, оның әлеуетін жаңғырту және арттыру.

Біздің пікірімізше, жалпыланған вариантта құрылыс материалдары нарығын дамыту бағыттары мен болашақ моделін 4-суретте сәйкестікте сұлбамен келтіруге болады.

Осылайша, құрылыс материалдарының қазіргі нарығы санымен ғана емес, сапа позициясынан да дамуда. Құрылыс материалдары нарығын дамытуда сапалық аспектілер сандық көрсеткіштермен қатар маңызды рольді атқарады. Әлемдік аспектіде құрылыс материалдары нарығын дамыту қазіргі динамикасын зерттеу мақсатында өзекті болып құрылыс материалдары нарығын басқару бойынша іс-қимылды шетел тәжірибелерін зерттеу саналады.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Мемлекет басшысы Н.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік». [Электрондық ресурс]. — Қолжетімділік тәртібі: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1700002017>.
- 2 Рынок строительных работ и услуг. — М.: Шаг, 2006. — 246 с.
- 3 Чанг Чунг Нгиа. Капитальное строительство: проблемы, поиски, решения / Чанг Чунг Нгиа. — Алматы: КазГАСА, 1994. — 119 с.
- 4 Турчанинов В.И. Метрология, стандартизация, сертификация и управление качеством в промышленности строительных материалов: учеб. пособие / В.И.Турчанинов. — Оренбург: ГОУ ОГУ, 2004. — 128 с.
- 5 Горчаков Г.И. Строительные материалы и конструкции / Г.И.Горчаков. — М.: Стройиздат, 2000. — 686 с.
- 6 Обзор строительного рынка в Казахстане. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.zakon.kz/145723-obzor-stroitelno-go-rynka-v-kazakhstan.html>.

Г.А. Райханова, М.Р. Газизова, А.Ж. Жарасбаева

Функциональные направления и особенности рынка строительных материалов в современной экономике

В данной статье рассмотрены продукты рынка строительных материалов. С целью производства качественных строительных материалов рассмотрены две их группы. Представлены особенности признаков классификации деятельности на рынке строительных материалов. Проанализированы особенности формирования систем продаж. Формирование ассортимента строительных материалов — это процессы выбора вида, различий, групп и создание ассортимента строительных материалов в соответствии со спросом и в целях его удовлетворения, которые проводятся в рамках ассортиментной политики. Рассмотрены основные направления ассортиментной политики предприятия, в рамках которых производят и реализуют строительные материалы. Инструментами увеличения качества строительных материалов, строительной продукции, работ и услуг являются стандартизация, метрология, сертификация. В связи с этим во многих странах мира применяются соответствующие законодательства. В настоящее время на практике используются три основные модели методики управления качеством. В Послании Президента Республики Казахстан Н.Назарбаева народу Казахстана «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность» отмечено, что процессы урбанизации обуславливают необходимость развития строительного сектора. Он должен стать полноценным драйвером отечественной экономики.

Ключевые слова: строительный рынок, материалы, стандарты, виды рынков строительных материалов, продажа строительных материалов.

G.A. Raihanova, M.R. Gazizova, A.Zh. Zharasbaeva

The functional directions and features of the market of construction materials in the modern economy

Products of the market of construction materials are considered in this article. Two of their groups are considered for the purpose of production of qualitative construction materials. Features of signs of classification of activities are presented at the market of construction materials. The features of formation of system of sales in the building materials market are analyzed. The formation of a range of building materials is a process of selection, differences, groups, and the creation of a range of construction materials in accordance with demand and in order to its satisfaction, which is part of the assortment policy. The main directions of the assortment policy of the enterprise are considered. Tools that increase the quality of building materials, construction products, works and services are standardization, metrology, certification. In this regard, in many countries the use of these tools applies the relevant legislation. Currently in practice in the market of construction materials the main three model methods of quality management are used. The Address Of The President Of The Republic Of Kazakhstan N. Nazarbayev to people of Kazakhstan «the Third modernization of Kazakhstan: global competitiveness» notes that urbanization processes necessitate the development of the construction sector. It must become a full driver of the domestic economy.

Keywords: construction market, materials, standards, types of construction materials markets, sale of building materials.

References

- 1 Memleket basshysy N.Nazarbaevtyñ Kazakstan khalkyna Zholdauy «Kazakstannyn ushinshi zhanhyruy: zhahandyk basekehe kabilettilik» [The Address of the President of the Republic Of Kazakhstan N. Nazarbayev to people of Kazakhstan «The Third modernization of Kazakhstan: global competitiveness»]. *adilet.zan.kz*. Retrieved from <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1700002017>.
- 2 Rynok stroitelnykh rabot i usluh [The market for construction works and services]. (2006). Moscow: Shah [in Russian].
- 3 Chang Chung, Gia. (1994). Kapitalnoe stroitelstvo: problemy, poiski, resheniia [Capital construction: problems, searches, decisions]. Almaty: KazHASA [in Russian].
- 4 Turchaninov, V.I. (2004). Metrolohiia, standartizatsiia, sertifikatsiia i upravlenie kachestvom v promyshlennosti stroitelnykh materialov [Metrology, standardization, certification and quality management in the industry of construction materials: training manual]. Orenburg: HOU OHU [in Russian].
- 5 Gorchakov, G.I. (2000). Stroitelnye materialy i konstruktсии [Building materials and structures]. Moscow: Stroizdat [in Russian].
- 6 Obzor stroitelnoho rynka v Kazakhstane [Overview of the construction market in Kazakhstan]. *zakon.kz*. Retrieved from <http://www.zakon.kz/145723-obzor-stroitelnoho-rynka-v-kazakhstane.html> [in Russian].